

بردارهای اجتماعی

مؤلف: مهدی فاطمی

انتشارات حنیفا

فاطمی، مهدی، ۱۳۵۵
بردارهای اجتماعی / مهدی فاطمی
تهران: حنیفا، ۱۳۹۲
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۶۸۵-۰-۱
تبادل اجتماعی - اوضاع اجتماعی ایران
کتابنامه: ص. ۲۱۰
DSR ۶۳ / ف ۲ ب ۴ ۱۳۹۲
۹۵۵
۳۲۰۶۳۹۵

بردارهای اجتماعی
مهدی فاطمی
طراح روی جلد از محمدرضا خاکساری
نشر حنیفا
چاپ اول ۱۳۹۲
۰۰۰ نسخه
۶۵۰۰۰ ریال

آدرس: تهران، خیابان آفریقا، بالاتر از جهان کودک، شماره ۵۹
تلفکس: ۸۸۶۷۷۶۱۷-۸

کلیه حقوق برای انتشارات محفوظ است

فهرست مطالب

۱۲	فصل اول
۱۳	مقدمه
۱۹	تعالل چیست؟
۲۵	مفهوم گفتمان تعادل
۳۱	رابطه تحول و تعادل
۳۵	چرا باید به تعادل برسیم
۳۸	اهداف رسیدن به تعادل
۳۹	تعاریف و مفاهیم
۴۱	اهمیت تعادل در جامعه
۴۵	بی تعادلی از کجا آغاز شد
۵۳	هدف از پرداختن به مقوله تعادل
۵۵	فصل دوم
۵۶	تاریخچه تعادل
۵۷	تعالل از نگاه قرآنی ودین

۶۰	تبادل از نگاه اجتماعی
۶۲	تبادل از نگاه فرهنگی
۶۴	تبادل از نگاه سیاسی
۶۶	تبادل از نگاه ادبی
۷۱	دیدگاه اندیشمندان
۸۲	فصل سوم
۸۳	نظریه پردازی در تبادل
۸۷	نظریات تبادل اجتماعی
۸۷	از دیدگاه سورگین
۸۸	نظریه کنش-پارسونز
۹۷	نظریه ساختارگرایانه
۹۸	نظریه قدرت و تبادل اجتماعی
۹۹	نظریه نظم و تبادل اجتماعی
۱۰۳	نظریات نسلی-رونالد اینگلهارت
۱۰۵	دیدگاه نسلی-بالس
۱۰۶	دیدگاه و تحول انقلابی-جانسون

۱۰۹	نظریه فضای کنشی چلبی
۱۱۳	تاثیر نظم بر ارزشهای اجتماعی
۱۱۵	شکاف اجتماعی و تاثیر بر تعادل
۱۱۶	جامعه ما و نظریات مختلف
۱۲۴	فصل چهارم
۱۲۵	مبانی اجتماعی تعادل
۱۲۶	آثار بهم ریختگی تعادل
۱۲۸	شاخص های عدم تعادل
۱۲۹	شاخص های تعادل اجتماعی در ایران
۱۳۱	سطوح تعادل اجتماعی در دنیا
۱۳۸	عوامل متعادل کننده جامعه ما
۱۳۹	سطح تعادل اجتماعی در ایران
۱۳۹	سطح خرد تعادل اجتماعی
۱۴۵	سطح میانه تعادل اجتماعی
۱۵۱	سطح کلان تعادل اجتماعی

فصل پنجم

۱۵۳

اطلاعات تعادلی را چگونه باید گردآوری کنیم

۱۵۵

شیوه تحلیل اطلاعات

۱۵۷

چه اطلاعاتی را مورد سنجش قرار دهیم.

۱۶۰

جامعه نمونه تعادل یابی

۱۶۲

شاخص های انتخابی برای تعادل یابی

۱۷۱

از کدام مدل استفاده کنیم

۱۷۳

جامعه ایران و مدل کنونی تعادل

۱۷۳

تحلیل تعادل در ایران و ابداع مدل

۱۷۵

فصل ششم

۱۷۶

یافته ها چه می گویند

۱۷۸

یافته های استنباطی

۱۷۸

یافته های نرم افزاری

۱۷۹

میزان درستی یافته ها با وضع موجود

۱۸۳

میزان انطباق با وضع موجود

۱۸۵

میزان روایی یافته ها

۱۸۶

روایی یافته ها با مولفه های حاضر در جامعه

۱۸۷

۱۹۳	نتیجه تحلیل یافته ها
۱۹۴	فصل هفتم
۱۹۶	نتیجه تحقیقات انجام شده
۱۹۶	بی‌تبادلی در حوزه جمعیتی
۱۹۹	داده های بدست آمده و جامعه ایران
۲۰۱	راه کارهای تبادل بخش ایران
۲۰۵	نهادهای همکار
۲۰۶	منابع فارسی
۲۰۹	منابع انگلیسی
۲۱۱	مفاهیم انگلیسی
۲۱۲	جداول و نمودارها

فصل اول

مقدمه

تعادل چیست؟

مفهوم گفتمان تعادل

رابطه تحول و تعادل

چرا باید به تعادل برسیم

اهداف رسیدن به تعادل

تعاریف و مفاهیم

اهمیت تعادل در جامعه

بی تعادلی از کجا آغاز شد

هدف از پرداختن به مقوله تعادل

((افزون یک مملکت با دست یک گروه امکان ندارد))

صحیفه سجاده می ۱۰۶

می گویند ایران سرشار از منابع زیرزمینی است ، سرزمینی چهار فصل دارد و پیشینه تاریخی عظیم، ملتی فرهیخته و مومن و فرهنگش مشحون ابداعات فکری و فلسفی است این همه افتخار اما با تاریخ استبداد و استعمار عجین است. عدم رشد صنعت با بروکراسی ناکارآمد شناخته می شود و گرداب افت تحصیلی با مسائل اجتماعی دست و پنجه نرم می کند دراین فضا شخصیت ایرانی یا از خودنامگی می نالد یا خودبرتربینی پیشه می سازد، او طرفدار تساهل و تسامح است اما زندگی

اش سرشار از خشونت است همه اینها برای این بود که به دردی مشترک در نام «تعال» برسیم تعادل در مفهومی وسیع به وجود نوعی توازن، میان تعدادی از پدیده‌های وابسته به هم دلالت می‌کند که این توازن ممکن است آشکار و یا صرفاً پنهان و از لحاظ عینی امری واقعی یا تخیلی و نیز، ایستا و یا پویا باشد این مسئله در جامعه نیز قابل لمس و تعریف می‌باشد، جامعه متعادل جامعه ای است که اگر به صورت مصنوعی در معرض تغییر قرار بگیرد، بی‌درنگ واکنشی روی دهد، که جامعه را به وضع واقعی یعنی وضع عادی آن باز گرداند. مسئله تعادل از کنش متقابل بر قالب‌های ساخت نظام اجتماعی، فرهنگ، هنجارها، ارزشها، طبقه اجتماعی، موقعیت، پایگاه شروع می‌شود که اعمال اجتماعی افراد در پی فشارها یا تغییر رفتار مورد توجه است تعادل اجتماعی به عنوان پیش نیاز حرکت جوامع مفید و ضروری به نظر می‌رسد اما باید این تعادل در حول حفظ ارزشها و تحکیم آن باشد زیرا تغییرات همیشه منجر به پیدایش وضع جدید می‌شود و سیطره خود را

بر محیط افزایش دهند و اساسا انسان با توانایی های خود به کار دسته جمعی و ایجاد تغییر در محیط و ایجاد شرایط جدید دست می زد که این تغییر با آگاهی از شرایط موجود صورت می گیرد .

لزوما تعادل را می توان در دگرگونی های متوالی و سازگاری با نهادهای اجتماعی در جهت وضعیت های نهایی پاره ای تعادل ها در روابط اجتماعی جستجو کرد در این بینش مرحله نهایی تعادل خود در نظام اجتماعی کنش ایجاد می کند که آن را هدف دار در جهت نزدیکتر شدن به شرایط جدید هدایت می کند و اگر مراحل مختلف تعادل و مرحله نهایی آن مورد تایید اکثریت قرار نگیرد تطور اجتماعی گم می شود و جامعه به سازگاری موقت یا بی هدفی هدایت خواهد شد که این بی هدفی نوعی بی تعادل در اهداف و ساختار کلی نظام اجتماعی را بوجود خواهد آورد (باقر ساروخانی، ۱۳۸۰، ۳۵۵)

مسئله از کجا شروع می شود هر تحقیق یا نگارش علمی باید بر پایه یک سری سئوالات طرح ریزی و انجام می پذیرد در این مورد نیز با

این سؤال مطالب را شروع کردم که چرا جامعه باید متعادل باشد و اگر عدم تعادل در جامعه است این عدم تعادل منجر به عدم ثبات می شود یا منجر به ثبات جدید در حوزه های فکری و اندیشه ای و اجرایی کشور می گردد و آیا برای جامعه تعادل مناسب است و جامعه به چه میزان عدم تعادل را تحمل می کند تا به سمت تعادل جدید حرکت نماید این مفروضات و سئوالات منجر به سؤال اصلی موضوع گردید که آیا می شود همه این عدم تعادل را به محیط نسبت داد یا همه شاخص ها به ارزشها مرتبط است در این پایان نامه به امگونه موضوعات خواهیم پرداخت و در نهایت به این سؤال که دلایل عدم تعادل در جامعه ما مربوط به حوزه های ارزشی و محیطی است پاسخ خواهیم گفت پس با این سؤال شروع می نمایم. و اصلی ترین مسئله ما وضع موجود جامعه ایران در ۲۰ سال گذشته بوده است آیا ما دچار عدم تعادل شده ایم یا خیر و اگر عدم تعادل داریم چرا و بیشترین تاثیر آن بر چه بخش هایی است که در این کتاب به این مسائل پاسخ خواهیم گفت.

اگر کل جهان هستی را در قالب یک نظام کلی باور داشته باشیم برای رسیدن به نیازهای فکری این نظام نیاز به تعیین مفاهیمی جهت حفظ وضع موجود یا تغییر وضع موجود در قالب های متفاوت خواهیم بود مدفی که تصویر می شود از سوی این نظام می تواند تحول یابد همان ایجاد حفظ تعادل است این مفهوم اساسا جنبه مکانیکی دارد و تا حدی مانند خط کش عمل می کند چرا که حرکت پیرامون این خط کش موجب تعادل میشود (وسلی-۲۱۸)

اما از نگاه دورکیمی اگر به قضیه نگاه کنیم جهان هستی با تغییراتی روبرو است که منجر به تقسیم کار شده است این تقسیم کار منجر به پاره ای از تغییرات درونی در داخل ساختار این نظام ذهنی شده که با افزایش یا تغییر جمعیت جنبه های تغییر محیطی نیز باید مد نظر باشد و یک نوع تعادل محیطی هم برای این جمعیت جدید تولید گردد به عقیده دورکیم دگرگونی و تحول و تعادل جدید در مرحله پیشرفت و تقسیم کار صورت می گیرد و تاثیر این تغییر و تحول تاثیر عمیقی بر نهادها و

ارزشهای جامعه خواهد گذاشت زیرا الگوهای سکونت ، خانواده ، سبک زندگی روابط بین افراد نیز دچار تغییر خواهد شد.

اما دگرگونی های متوالی و سازگاری با نهادهای اجتماعی در جهت وضعیت های نهایی پاره ای تعادل ها در روابط اجتماعی ایجاد می کنند در این بینش مرحله نهایی تعادل خود در نظام اجتماعی کنش ایجاد می کند که آن را هدف دار در جهت نزدیکتر شدن به شرایط جدید هدایت می کند و اگر مراحل مختلف تعادل و مرحله نهایی آن مورد تایید اکثریت قرار نگیرد تطور اجتماعی گم می شود و جامعه به سازگاری موقت هدایت خواهد شد. (توسلی: ۱۳۶۹: ۲۱۹)

از نگاه کارکردگرایی اگر به تعادل و دگرگونی اجتماعی بپردازیم الگوهای عمومی کارکردی یک نوع دگرگونی مساعد و همساز را تاکید می نمایند که ناشی از انطباق و سازگاری با نظام و پیرامون است در واقع یکی از اصول کارکردگرایان دگرگونی ها را نوعی پاسخ محیط تلقی می کنند که به حفظ تعادل منجر می شود (مخبر: ۶۸)

بحث تعادل از نگاه کنش متقابل تاکید بر قالب های ساخت نظام اجتماعی، فرهنگ، هنجارها، ارزشها، طبقه اجتماعی، موقعیت، پایگاه دارد که این کنش در میان عمل اجتماعی نادیده گرفته می شود یا به عبارتی کمتر اعمال و رفتار افراد در جامعه مورد توجه است بلکه تحلیل جامعه انسانی را به دنبال دارد و یک نگاه کل نگر یا سطح کلان به موضوع نگریسته است. (توسلی: ۲۸۵)

از نگاه مارکسیستی اگر به موضوع تعادل بپردازیم متوجه می شویم که این مکتب دارای ویژگی معینی برای زندگی اجتماعی است که انسانها را می توانند محیط خود را تغییر دهند و تغییرات منجر به پیدایش وضع جدید شود و سیطره خود را بر محیط افزایش دهند و اساسا انسان با توانایی های خود به کار دسته جمعی و ایجاد تغییر در محیط و ایجاد شرایط جدید دست می زد که این تغییر با آگاهی از شرایط موجود صورت می گیرد.

عامل به هم ریختن شرایط موجود فقدان اعتبار ارزشها یا تغییر ارزشها و رکود قدرت موجود می شود و حرکت جامعه از خود کنترلی خارج و توسط نیروهای بیشتری نیاز به هدایت دارد که این نیروهای بیشتر تاریمانی جوابگو هستند اما از حد انتظار که بیشتر شود منجر به شکستن جامعه یا فضای موجود که همان محیط باشد می انجامد در این بین نظام اجتماعی تکالیفی دارد که اعضای آن باید خود را برای تعادل و یا عدم تعادل جدید کوشش نمایند که بی رقبتی نسبت به تکالیف اجتماعی منجر به روابط پنهان و کنش های غیر رسمی منجر می شود و اصل بقاء جامعه یا چپسی فضای حاکم یعنی تداوم شرایط موجود سخت می شود.

تحول در جامعه ابتدا از عدم تعادل شروع می شود که منبع این تحول دو اصل اساسی دارد که یکی محیط است و دیگری ارزشهای آن است که در محیط های مختلف متفاوت است به عنوان نمونه افراد جامعه به گروههای با عقاید متضاد تبدیل می شوند و در صدد تغییر ایدئولوژی

حاکم برمی آیند و در این راستا دو عامل را به کمک می گیرند که فرهنگ هدفی و فرهنگی انتقادی است فرهنگ انتقادی زیرسؤال بردن همه چیز و در مواقعی منجر به تغییر ایدئولوژی و در مواقعی منجر به تغییر محیط می شود که تغییر محیط را می توان به زیرسؤال رفتن فرهنگ کمونیسم در شوروی سابق و تشکیل جمهوری های جدید یاد نمود و تغییر ارزشی مانند انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۹ که منجر به تغییر ارزشهای حاکم گردید و یک نوع تعادل جدید بوجود آمد تفکرات موجود یا جدید را افراد و اندیشمندانی می سازند که انگیزه های فرهنگی و معنوی ناشی از نیازهای روانی و تجربیات علمی داشته و این مسئله از تعادل های اجتماعی نشاط می گیرد.

در این بین نخبگان نقشی اساسی دارند که این نخبگان هستند که منجر به مختل شدن حالت تعادل نظام اجتماعی و ظهور منابع تحول جدید و عدم تعادل را به دنبال دارد لذا وظیفه نخبگان در ساخت ارزشی جامعه از مهمترین شاخص های تعادل یا عدم تعادل به حساب می آیند.

در این کتاب سعی داریم تعادل اجتماعی جامعه ایران را در ۲۰ سال گذشته با استفاده از شاخص ها و معیارهای علمی بررسی و میزان تاثیر محیطی و ارزشی، که برخی از شاخص ها از خارج محیط جغرافیایی به فرهنگ و محیط ما تحمیل شده را بررسی نماییم.

اکنون که نگارش مطالب را به پایان می رسانم ساعت ۴ صبح مورخه دوازدهم اسفند سال ۱۳۹۱ است و قصد دارم به نیت مادرم چند رکعت نماز بپادارم و این اثر را تقدیم به مادرم نمایم که با عشق و محبت فرزندی را تقدیم جامعه کرد اما از زن و فرزند صحبت نکردم آنان که در هنگامه ای چند مسئولیت را در کنار من بودند و قطعاً همه آنها بود که کار من به سرانجام رسید و این همسر مهربانم بود که با تلاش و همت خود در همراهی من از هیچ کوششی فروگذار نکرد

اما اساتید ارجمند که باید ذکر خیری از آنها شود دگرین- جناب آقای منصور شریفی-سرکار خانم علیرضائزاد- جناب آقای نوروز هاشم زهی- سرکار خانم طاهره میرسادو که با تمام گرفتاری چندین ساعت وقت گذاشته از هر کمک فکری به من دریغ نکردند. مهدی فاطمی

تبادل چیست؟

مسئله تبادل از کنش متقابل بر قالب های ساخت نظام اجتماعی ، فرهنگ ،هنجارها، ارزشها ، طبقه اجتماعی، موقعیت ،پایگاه شروع می شود که اعمال اجتماعی افراد در پی فشارها یا تغییر رفتارمورد توجه است.

(توسلی:۱۳۶۹، ۲۸۵)

تبادل اجتماعی به عنوان پیش نیاز حرکت جوامع مفید و ضروری به نظر می رسد اما باید این تبادل در حول حفظ ارزشها و تحکیم آن باشد زیرا تغییرات همیشه منجر به پیدایش وضع جدید می شود و سیطره خود را بر محیط افزایش دهند و اساسا انسان با توانایی های خود به کار دسته جمعی و ایجاد تغییر در محیط و ایجاد شرایط جدید دست می زد که این تغییر با آگاهی از شرایط موجود صورت می گیرد.

نظام اجتماعی در ایران طی سالهای گذشته مرتبا دچار تحول، تغییر اندیشه ها و نگرشهای متفاوت بوده است که در برابر این بی ثباتی ها کنش و واکنش های متفاوتی داشته است که برخی از این کنش ها مثبت بوده و برخی بر ساختارهای این نظام ضربات شدیدی زده که از نوع مثبت آن می توان به